

Carles Vidal Novellas

Novembre de 2008

www.escolapau.org

Caminant cap a una escola inclusiva

Com elaborar
el pla de convivència?

Caminant cap a una escola inclusiva
Com elaborar un pla de convivència?

Índex

- 1 . Presentació del quadern: diagnòstic d'una malalta
- 2 . Pautes i indicadors per a l'anàlisi d'una educació inclusiva
 - a. Crear cultures inclusives
 - b. Elaborar polítiques inclusives
 - c. Desenvolupar pràctiques inclusives

- 3 . La formació del professorat i l'anàlisi del centre (passos 1 i 2 de l'esquema)
- 4 . Elaborant el pla de convivència: una guia per a la millora i avaluació d'una educació inclusiva basada en l'ètica de la cura (passos 3 i 4 de l'esquema)
 - a. Justificació i presentació de l'esquema de treball
 - b. La cura de les persones
 - i. Procurant un entorn acollidor i segur
 - ii. Afavorint la interacció i l'ajuda entre iguals
 - iii. Educant en habilitats socials i afavorint el desenvolupament personal
 - c . La cura de la convivència
 - i. Estimulant la presa de paraula i la participació de l'alumnat
 - ii. Atenent el pati i el menjador com a un espai educatiu i organitzat
 - iii. Establint criteris pedagògics en l'elaboració dels horaris
 - iv. Buscant el consens en l'elaboració de les normes i mesures alternatives i eficaces a la sanció i el càstig
 - v. Incorporant al pla de convivència una perspectiva intercultural i de gènere
 - vi. Elaborant programes de resolució de conflictes i mediació
 - d . La cura de l'entorn
 - i. Redescubrint una escola oberta i integrada en el barri
 - ii. Afavorint les relacions amb els serveis socials i l'ajuntament com administració més propera
 - iii. Procurant un entorn físic agradable
- 5 . A tall de conclusió: un decàleg per a la millora de la convivència
- 6 . Bibliografia i pàgines electròniques d'interès

1 . Presentació del quadern: diagnòstic d'una malalta

Fer una reflexió personal i buida de certeses sobre l'estat de l'educació secundària i mirar de plantejar algunes alternatives que intentin millorar-la és sempre una tasca arriscada. Corres el perill de caure en la simplificació i el receptari. Aquesta ponència és només una anàlisi que, des de la pedagogia del dubte, vol recollir algunes de les crítiques i estratègies compartides amb més de 1200 educadors en els últims anys. Sense l'aspiració de convertir-me en un "doctor House" dels instituts, voldria començar aquest quadern presentant un diagnòstic parcial, i a manera de decàleg, d'una malalta: l'Educació Secundària Obligatòria (ESO). Posteriorment tractaré d'establir algunes pautes per a diagnosticar el nivell d'inclusivitat dels centres educatius per tal d'acabar plantejant algunes recomanacions que ens permetin elaborar el pla de convivència del centre.

a. El mal costum de tirar pilotes fora

No tinc cap dubte de la responsabilitat de l'administració, de les famílies i dels companys i companyes d'infantil i primària en l'actual situació que viuen o sofreixen els instituts però, com sempre comparteixo amb el professorat durant les formacions, és necessari ser autocrítics i venir plorat de casa. Reconec i em sento còmplice de la solitud de l'educador i del caràcter quixotesca de la seva tasca. Puc entendre perfectament els moments de desesperança. Durant el procés de recerca, hi ha moments que un es diu a si mateix: no hi ha res a fer. Això és comprensible, comprenc que es pugui caure en aquesta situació. El que no puc compartir és que ens instal·lem en aquesta posició. El fet de continuar buscant resulta

fonamental en la nostra tasca com educadors, però no hi ha recerca possible sense esperança, si no mantenim intacta la curiositat. És cert que alguns dels plantejaments que farem poden semblar ideals, utopies o somnis llunyans, però el nostre treball com educadors i educadores és esforçar-nos per fer possible aquest ideal i no acceptar les condicions insuficients i menys desitjables del *status quo*. No podem oblidar que "l'educació que donem als estudiants de demà no pot ser millor que la que somiem avui" .

b. Una escola selectiva

Com que es tracta d'un dels elements centrals d'aquest quadern ho desenvoluparem en profunditat en el següent apartat, el punt 2: "Pautes i indicadors per a l'anàlisi d'una educació inclusiva").

c. L'escola d'avui no es pensa, es viu

Com afirma Paolo Freire a *El grito manso*: «la jornada escolar entra en una rutina quotidiana, en la qual no es pensa, simplement es viu». I això en els millors dels casos, perquè, especialment en secundària, alguns educadors i educadores reconeixen obertament que ni tan sols viuen la seva jornada. Que intenten sobreviure, arribar com sigui al mes de juny per a perdre de vista a l'alumnat i carregar les piles abans de setembre. Ho afirmo amb tristesa perquè, com a educadors i educadores que som, tenim l'obligació de conèixer, de debatre, de preguntar-nos quin model d'educació tenim i quin volem. Les decisions sobre què i com ensenyar, sobre què i com aprendre, no només depenen de l'alumnat, sinó també de l'educació i l'escola que volem, de la finalitat que perseguim quan eduquem. Si volem ensenyar en tot tipus de sabers (conèixer, fer, ésser, sentir, conviure) hem de pensar en una escola inclusiva. No n'hi ha prou amb assegurar que desitjaríem que els nostres alumnes fossin demà més autònoms, més crítics i més feliços. És necessari repensar si el model d'educació actual permet arribar a aquest objectiu i canviar el que faci falta per a fer-ho possible.

d. Centres d'aprenentatge o centres de convivència

Els centres educatius són, alhora, centres d'aprenentatge i centres de convivència. L'alumnat realitza en els centres un procés d'aprenentatge i alhora un procés de convivència, sent molt difícil separar-ne l'un de l'altre. Aprenen coneixements, destreses, llengua i la cultura pròpia de la societat en la qual viuen; però també aprenen o haurien d'aprendre a conviure. Bona part dels aprenentatges es donen a través de i amb el grup al qual pertanyen. Cal tenir en compte aquestes dues dimensions i preguntar-nos si estem bolcant els nostres esforços de forma equitativa. També s'educa en la convivència i aquest objectiu no pot ser víctima de les restes del temps que dediquem a formar-los en les diferents matèries curriculars.

e. Una cultura de l'esforç?

Sembla que tots els conflictes de convivència en els centres responguin al mateix símptoma: els adolescents no s'esforcen prou, per no dir gens. És evident que aprendre requereix un esforç, però es pot gaudir aprenent, o si més no s'ha d'intentar que així sigui. L'esforç per l'esforç em sembla una idiotesa i és difícil esforçar-se quan no s'està motivat i a més t'avorreixes. Aquest objectiu pot aconseguir-se, si a més del suport del professorat, comptes amb el dels teus companys i companyes. D'altra banda, l'ansietat i la por al fracàs o al ridícul han de ser desterrats de les aules, perquè tothom ha de sentir-se capaç d'assolir allò que se li demana, ja que mai se li demanarà res que estigui per sobre de les seves possibilitats. L'escola posa l'èmfasi en les habilitats cognitives i facilita el fracàs de tots aquells que no destaquin per aquestes habilitats. Els exàmens unitaris i les avaluacions basades

exclusivament en la repetició dels continguts exposats en classe no ajuden a assolir els criteris d'una escola inclusiva.

f. El foment de la competitivitat

L'èmfasi que la societat actual posa en els models competitius ens ha dut a valorar l'excel·lència, de manera que, per a aconseguir-la, sigui necessari passar per sobre dels altres. Des de ben petits els nens i nenes han d'aprendre a no ser febles, ni deixar-se guanyar pels altres. Un aprenentatge que s'accentua, si és que això és possible, quan arriben a secundària. «Els preparem pel món que es trobaran», diem. Els estudiants es graduen en el convenciment que ser intel·ligent significa ser "el número 1". Una dotzena d'anys d'escolarització obligatòria no sempre és prou temps per a desenvolupar en els estudiants la coresponsabilitat o el sentiment de justícia, però si volem aconseguir que aprenguin junts, hem de substituir les estructures d'aprenentatge individualista o competitiu per un aprenentatge cooperatiu en el qual l'alumnat, amb diferents capacitats, motivacions i interessos, sigui estimulat a cooperar, per a aprendre bé i millor. Les interaccions entre iguals, la interdependència positiva, tenen un enorme potencial en la construcció de coneixement. Malgrat tot, a l'escola en general, aquella que entén que el professor és l'agent educatiu per excel·lència, font d'autoritat i saviesa, i que les relacions entre alumnes tenen una influència secundària o directament molesta, no s'ha fomentat ni dotat als grups de les eines per a afavorir aquest tipus d'interaccions.

g. L'actitud de l'educador

És evident que hi ha un dèficit important en la formació del professorat de secundària. Malgrat que parlem d'educació secundària obligatòria, bona part del professorat no es considera educador i reconeix obertament que no disposa de les eines i de les habilitats per a afrontar els conflictes que li surten al pas. Però més enllà d'aquest debat, que continua obert i sofrirà canvis en els propers anys, vull insistir en una altra qüestió vinculada a la nostra actitud: Com més reflexionem sobre què és ensenyar, sobre què és aprendre, més descobrim que hi pot haver una cosa sense l'altra, que els dos moments són simultanis, que es complementen de tal forma que qui ensenya aprèn en el moment d'ensenyar i qui aprèn ensenya en el moment d'aprendre. El professor atent, no només aprèn dels llibres, aprèn del seu grup classe, aprèn llegint en les persones com si fossin un text. Sovint quan demano al professorat per les intervencions que podrien ajudar a millorar la convivència en els seus centres coincideixen que és necessari ensenyar a l'alumnat habilitats socials. Estem d'acord, però abans d'ensenyar-les hauríem d'aprendre-les i revisar-les, No és cert? Hem, doncs, de trencar amb la unidireccionalitat del fet educatiu. Hi ha qui confon la direccionalitat amb el dirigisme o l'autoritarisme però aquest es visibilitza tant en la posició autoritària com en la democràtica. I és, justament, aquesta actitud la qual, segons Freire, explica la politicitat de l'educació. Sovint entenem que l'educació pot ser neutral però "és la mateixa pràctica educativa la qual condueix a l'educador a ser polític. Com educador jo no sóc polític perquè vulgui sinó perquè la meua pròpia condició d'educador així m'ho imposa." Així les coses, la millor manera d'evitar l'adoctrinament i el currículum ocult serà precisament especificar els valors des dels quals parlem i generar espais per compartir-los o discrepar obertament d'ells.

h. La resistència al canvi o la paràlisi metodològica

Per què oblidem fets presumptament decisius, dades magnífiques de reis i rius i podem recordar, en canvi l'olor d'un ninot que ens va tocar a la fira del poble, la forma d'un núvol, o el gust de les cireres de l'hort de l'avi? Necessitem una educació que ens connecti amb l'aprenentatge emocional. És curiós però, si bé aquest és un objectiu prioritari de l'educació

infantil i dels primers anys de primària, desapareix de tot plantejament educatiu una vegada l'alumnat aterra a la secundària. Afirmo que em sembla curiós perquè tots i totes coincidim que l'adolescència és precisament el període en què més emocions estan en joc. Després ens estranyem quan els joves són incapaços de controlar la ràbia i reaccionen amb violència però, no és menys cert que potser hem llençat la tovallola massa aviat? No es tracta de suprimir els continguts i, en absolut considero que no siguin importants, però fins i tot si canvio els continguts no em servirà de res si només poso l'èmfasi en la part cognitiva. Hem de trencar amb "la concepció bancària"¹ de l'educació, amb les metodologies tradicionals i les classes magistrals i apostar per un enfocament socioafectiu i participatiu. Un enfocament que ens permeti treballar els continguts a través d'una experiència vivencial, en primera persona. Després serà el moment d'avaluar com ens hem sentit; investigar quin és la connexió entre el qual ens ha passat i la nostra realitat per a, finalment, tractar de transformar-la. Aquest últim punt és molt important i determina la diferència entre educar **SOBRE** i educar **PER A**. Si no hi ha possibilitat de canviar, acabarem educant per a la frustració o el conformisme.

¹ Pedagogia de l'oprimit, Paulo Freire

² De la "guia per a l'avaluació i millora de l'educació inclusiva" (index for inclusion). En català a: http://www.eenet.org.uk/index_inclusion/Index%20Catalan.pdf

³ De la "guia para la creación del observatorio de convivencia y la elaboración del plan de convivencia anual", traducció dels autors del document elaborat pel departament d'educació del govern basc, 2008.

⁴ Escola de Cultura de Pau. Text inspirat en la ponència de José Manuel Arribas Álvarez, Director de l'IES Severo Ochoa de Alcobendas, a la taula rodona "La mejora del clima de aula a través de la organización del centro" jornada en el congreso sobre "Disrupción en las aulas". Madrid, març de 2006. I de la "guia para la creación del Observatorio de convivencia y la elaboración del plan de convivencia anual", elaborada pel departament d'educació del govern basc, 2008.

i. Les estructures educatives o les escoles penitenciàries

El funcionament per parts d'incidència i les mesures sancionadores són reaccions que busquen mantenir el control i incrementar la seguretat en els centres. Amb aquest tipus d'accions li diem a l'alumnat que ells són "l'enemic". I si és així, tenim totes les de perdre perquè, com li escoltat en diverses ocasions a l'educador Paco Cascón, "ells són més i van a per nosaltres". Sovint demano el meu alumnat de la universitat que em digui quin ha estat el moment educatiu que més els ha marcat. Recentment una estudiant de periodisme em confessava que ella recordava especialment el dia que, al creuar el carrer per a anar a l'institut, es va trobar que les taules i les cadires ja no es distribuïen de manera que poguessin afavorir el treball grupal o cooperatiu sinó que l'alumnat passava a asseure's en files de dos enfocades a la pissarra. L'organització de l'aula i del centre ens diu moltes coses sobre el model educatiu que es durà a terme així com la no consideració dels espais acaba generant conflictes innecessaris. En aquest mateix sentit l'ús que es fa de les instal·lacions, sobretot en el pati, determina la forma en la qual es relacionarà l'alumnat i convé adaptar-lo als criteris d'igualtat i coeducació. Altre fet propi de les estructures que no sempre es té en compte és la importància de generar espais perquè l'alumnat prengui la paraula i participi en les decisions del centre, especialment d'aquelles que els pertoquen directament. De la mateixa manera convé superar els claustres dividits per les votacions o les solucions imposades fomentant la participació de tots i la presa de decisions per consens.

h. La personalització dels conflictes

Aquest és un costum que es manté en la majoria dels centres. Sovint no som capaços de separar les persones implicades en els conflictes, del procés o forma d'abordar-lo i del problema, entès com l'antagonisme de necessitats o interessos que es troba en l'arrel del

conflicte i que és el que realment volem resoldre. Quan no ho fem, acabem atacant les persones, en comptes d'afrontar el problema. Escoltem sovint expressions com "l'alumne té un conflicte". Arribats a aquest punt, és fàcil que acabem assegurant que "l'alumne és el conflicte". I, si l'alumne és el conflicte, què és el més fàcil de fer? Eliminar-lo. És per aquest motiu, i per la falta de creativitat, que mantenim les mesures sancionadores. Abans d'entrar en aquest punt, voldria recordar el plantejament que fa al respecte Paco Cascón, quan assegura que "les normes són necessàries: primerament, perquè, fins i tot quan no ens agraden, ens proporcionen un marc de seguretat i referència; però també per a aprendre a saltar-nos-les." Els drets, no ens els regalen, hem de lluitar per a conquerir-los. Això sí, les normes han de ser poques, clares, concretes, realitzables i consensuades. Però, què passa quan ens les saltem? La primera opció i la pitjor de totes passa per la impunitat; no obstant això, la més habitual és la sanció o el càstig. D'aquest, hem de remarcar que, quan és la primera opció i la més habitual, ni és eficaç ni resulta pedagògic. M'apropio del discurs de Paco Cascón per a argumentar-ho: no n'és, primer de tot, perquè funciona com la droga, per a aconseguir el mateix efecte necessites cada vegada una dosi major; segon, perquè entenem que, una vegada hem complert la sanció, quedem exempts de tota responsabilitat; i, finalment, perquè moltes vegades no existeix cap relació entre causa i efecte. Així, proposem substituir els reglaments basats en mesures sancionadores, per models basats en les 3 erres: el reconeixement del dany que s'ha causat; assumir la responsabilitat dels fets i mirar de reparar el dany. Les accions reparadores, a diferència de les sancionadores, canvien la intencionalitat i busquen la coherència entre causa i efecte. Mentre el càstig està connectat amb la venjança, amb "el qui la fa, la paga", la funció de la mesura reparadora no és altra que reparar.

2 . Pautes per a l'anàlisi d'una educació inclusiva

Sovint, els nostres instituts només admeten aquells estudiants que poden menjar del menú que els hem preuinat. D'un currículum prefixat. També és habitual que, amb la millor intenció del món, ens conformem a preparar "un menú especial" –un currículum adaptat- per a aquell alumnat que té problemes per a menjar el "menú general". Seleccionem l'alumnat d'acord amb les seves característiques personals. Hem de buscar les fórmules que ens condueixin a una escola inclusiva, aquella on s'adequa el menú general perquè tots i totes puguin menjar del mateix plat. Adaptant les paraules de Stainback: "l'educació inclusiva és el procés pel qual s'ofereix a tots els nens, nenes i joves, sense distinció de la discapacitat, raça o qualsevol altra diferència, l'oportunitat per continuar sent un membre més de la classe ordinària i aprendre dels seus companys i companyes, juntament amb ells i ells, dintre de l'aula i del centre" En una educació inclusiva, darrere de com s'ensenya i s'aprèn, hi ha uns determinats valors que configuren una forma determinada de ser, de viure i de convida. La inclusió o l'educació inclusiva no és un altre nom per a referir-se a la integració de l'alumnat amb necessitats educatives especials, un eufemisme sota el qual agrupem els ximpls, els immigrants i els conflictius. Implica un enfocament diferent per a identificar i intentar resoldre les dificultats que apareixen en els centres. No utilitzaré el concepte "necessitats educatives especials" en aquest quadern perquè considero que l'enfocament amb el qual s'associa té limitacions com model per a resoldre les dificultats educatives i pot ser una barrera per al desenvolupament de pràctiques inclusives en els centres educatius.

Això passa perquè, en l'etiquetar l'alumnat amb el terme "necessitats educatives especials", es generen expectatives més baixes per part dels docents, i perquè, a més, aquesta pràctica se centra en les dificultats que experimenta l'alumnat que està etiquetat, i això pot desviar l'atenció de les dificultats experimentades per la resta d'estudiants. Així, podria entendre's

que els alumnes "normalitzats" no tenen "necessitats especials", quan tots en tenim. D'altra banda, aquesta realitat tendeix reforçar, en els docents, la creença que l'educació de l'alumnat classificat com a "amb necessitats educatives especials" és responsabilitat d'un especialista. Quan les dificultats educatives s'atribueixen als dèficits de l'alumnat, el que passa sovint és que deixen de considerar-se les barreres per a l'aprenentatge i la participació que existeixen en tots els nivells dels nostres sistemes educatius i s'inhibeixen les innovacions en la cultura, les polítiques i les pràctiques escolars que minimitzarien les dificultats educatives per a tot l'alumnat.

A *La guia per a l'avaluació per a l'avaluació i millora de l'avaluació inclusiva* els seus autors proposen «substituir el concepte de "necessitats educatives especials" pel de "barreres per a l'aprenentatge i la participació"». Conseqüentment, la inclusió implica identificar i minimitzar les barreres per a l'aprenentatge i per a la participació i maximitzar els recursos que donin suport a ambdós processos. Les barreres, igual que els recursos per a reduir-les, es poden trobar en tots els aspectes i estructures del sistema: dintre dels centres educatius, en la comunitat, en les polítiques locals i nacionals. Les barreres poden impedir l'accés al centre educatiu o limitar la participació dintre d'aquest.

A continuació, vull animar als equips educatius a compartir i construir noves propostes educatives, sobre la base dels seus coneixements previs, en relació amb allò que dificulta l'aprenentatge i la participació en el seu centre. I al mateix temps, voldria ajudar-los a realitzar una anàlisi exhaustiva de les possibilitats de millorar l'aprenentatge i la participació de tot el seu alumnat. Busquem una forma sistemàtica de comprometre'ns amb un pla de millora del centre educatiu, fixant prioritats de canvi, implementant innovacions i avaluant els progressos.

La inclusió i l'exclusió s'exploren a través de tres dimensions interrelacionades en la vida dels centres: la cultura, les polítiques i estratègies educatives, i les pràctiques educatives. Les dimensions seleccionades pretenen dirigir la reflexió cap als canvis que s'haurien de plantejar en els centres educatius. En efecte, durant molts anys, s'ha posat poca atenció al potencial de la cultura dels centres, factor que pot reforçar o perjudicar els avanços en l'ensenyament i en l'aprenentatge. Gràcies a la cultura dels centres educatius inclusius es produeixen canvis en les polítiques i en les pràctiques, que poden mantenir-se i transmetre's als nous membres de la comunitat escolar.

Les tres dimensions d'una educació inclusiva són:²

- a. Crear **CULTURES** inclusives
- b. Elaborar **POLÍTIQUES** inclusives
- c. Desenvolupar **PRÀCTIQUES** inclusives

a. Crear **CULTURES** inclusives

Aquesta dimensió està orientada cap a la creació d'una comunitat escolar segura, acollidora, col·laboradora i estimuladora, en la qual cadascú és valorat, com a fonament primordial per tal que tot l'alumnat tingui uns majors nivells d'aprenentatge. Pretén desenvolupar valors inclusius, compartits per tot el professorat, pels estudiants, pels membres del consell escolar i per les famílies, de manera que aquests valors es transmetin a tots els nous membres de la comunitat escolar. Els principis que es deriven d'aquesta cultura escolar són els que guien les decisions que es concreten en les polítiques escolars de cada centre i en el seu dia a dia, i d'aquesta manera l'aprenentatge de tots i totes troba un suport en el procés continu d'innovació educativa.

Alguns indicadors que ens poden ajudar a crear una cultura inclusiva poden ser els següents:

1. Construir comunitat

- Tothom mereix sentir-se acollit.
- Els estudiants s'ajuden uns a uns altres.
- Els professors col·laboren entre ells.
- El professorat i l'alumnat es tracten amb respecte.
- Existeix col·laboració entre el professorat i les famílies.
- El professorat i els membres del consell escolar treballen bé junts.
- Totes les institucions de la comunitat estan involucrades en el centre.

2. Establir valors inclusius

- Es tenen expectatives altes sobre tot l'alumnat.
- El professorat, els membres del consell escolar, l'alumnat i les famílies comparteixen una filosofia d'inclusió.
- El professorat pensa que tot l'alumnat és igual d'important.
- El professorat i l'alumnat són tractats com persones i com posseïdors d'un «rol».
- El professorat intenta eliminar totes les barreres a l'aprenentatge i la participació en el centre.
- El centre s'esforça a disminuir les pràctiques discriminatòries.

b. Elaborar POLÍTIQUES inclusives

Aquesta dimensió pretén assegurar que la inclusió sigui al cor del procés d'innovació, arribant a totes les polítiques, perquè millori l'aprenentatge i la participació de tots l'alumnat.

En aquest context es considera que «suport» són totes aquelles activitats que augmenten la capacitat d'un centre educatiu per a atendre a la diversitat de l'alumnat. Totes les modalitats de suport es reuneixen dintre d'un únic marc i es perceben des de la perspectiva del desenvolupament de l'alumnat, més que des de la perspectiva del centre o de les estructures administratives.

1. Desenvolupar una escola per a tots i per a totes

- Els nomenaments i les promocions dels docents són justes
- S'ajuda a tot nou membre del professorat a adaptar-se al centre.
- El centre intenta admetre a tot l'alumnat de la seva localitat.
- El centre fa que les seves instal·lacions siguin físicament accessibles per a tothom.
- Quan l'alumnat accedeix al centre per primera vegada se l'ajuda a adaptar-se.
- El centre organitza grups d'aprenentatge perquè tot l'alumnat es senti valorat.

2. Organitzar el suport per a atendre la diversitat

- Es coordinen totes les formes de suport.
- Les activitats de desenvolupament professional del professorat els ajuden a donar respostes a la diversitat de l'alumnat.
- Les polítiques de «necessitats especials» són polítiques d'inclusió.
- Les polítiques d'orientació educativa i psicopedagògica es vinculen amb les mesures de desenvolupament curricular i de suport pedagògic.
- S'han reduït les pràctiques d'expulsió per indisciplina.
- S'ha reduït l'absentisme escolar.

- S'han reduït les relacions d'abús de poder entre iguals o bullying

c. Desenvolupar PRÀCTIQUES inclusives

Aquesta dimensió pretén que les pràctiques dels centres reflecteixin la cultura i les polítiques inclusives. Intenta assegurar que les activitats d'aula i les activitats extraescolars motivin la participació de tot l'alumnat i tinguin en compte el coneixement i l'experiència dels estudiants fora de l'entorn escolar. La docència i els suports s'integren per a orquestrar l'aprenentatge de manera que se superin les barreres per a l'aprenentatge i la participació. El professorat mobilitza recursos del centre educatiu i de les comunitats locals per a mantenir l'aprenentatge actiu de tots i totes.

1. Orquestrar el procés d'aprenentatge

- Les unitats didàctiques responen a la diversitat dels alumnes.
- Les unitats didàctiques es fan accessibles a tots els estudiants.
- Les unitats didàctiques contribueixen a una major comprensió de la diferència.
- S'impliquen activament als estudiants en el seu propi aprenentatge.
- Els estudiants aprenen de manera col·laboradora.
- L'avaluació motiva els assoliments de tots els estudiants.
- La disciplina de la classe es basa en el respecte mutu.
- Els docents planifiquen, revisen i ensenyen en col·laboració.
- Els docents es preocupen de donar suport a l'aprenentatge i a la participació de tots els estudiants.
- El professorat de suport es preocupa de facilitar l'aprenentatge i la participació de tots els estudiants.
- Els «deures per fer a casa» contribueixen a l'aprenentatge de tots.
- Tots els estudiants participen en les activitats complementàries i extraescolars.

2. Mobilitzar recursos

- Els recursos del centre es distribueixen de forma justa per a donar suport a la inclusió.
- Es coneixen i s'aprofiten els recursos de la comunitat.
- L'experiència del professorat s'aprofita plenament.
- La diversitat entre l'alumnat s'utilitza com un recurs per a l'ensenyament i l'aprenentatge.
- El professorat genera recursos per a donar suport l'aprenentatge i la participació.

Per a dur a terme l'objectiu de caminar junts cap a una educació inclusiva "la guia per a l'avaluació i millora de l'avaluació inclusiva" elabora un esquema basat en cinc passos:

- 1 . La formació de professorat
- 2 . L'anàlisi del centre
- 3 . L'elaboració del pla de millora de la convivència amb una orientació inclusiva
- 4 . La implementació dels aspectes susceptibles de millora
- 5 . L'avaluació del procés

Procés cap a una educació inclusiva

Font: *Guia per a l'avaluació per a l'avaluació i millora de l'avaluació inclusiva*

3 . La formació del professorat i l'anàlisi del centre

Quan hem fet el reconeixement de la situació que viuen o "pateixen" els nostres instituts, ja hem esmentat de la importància de dotar el professorat amb les eines, amb les estratègies i amb les habilitats que els permetin facilitar un procés que dugui a la millora de la convivència en els instituts.

Ara volem centrar-nos en la importància d'analitzar i d'establir un diagnòstic, tan detallat com sigui possible, de quines són les fortaleses i les debilitats dels centres. Només si som conscients dels instituts que tenim, podem plantejar-nos els instituts que volem. Així que, abans de dur a terme la implementació del pla de convivència, hem de diagnosticar bé i efectivament el punt de partida. En aquest sentit, convé que el diagnòstic no es quedi exclusivament en la percepció del professorat i s'ampliï a la participació de l'alumnat i de les famílies de cada centre per tal que expressin, també, el seu punt de vista.

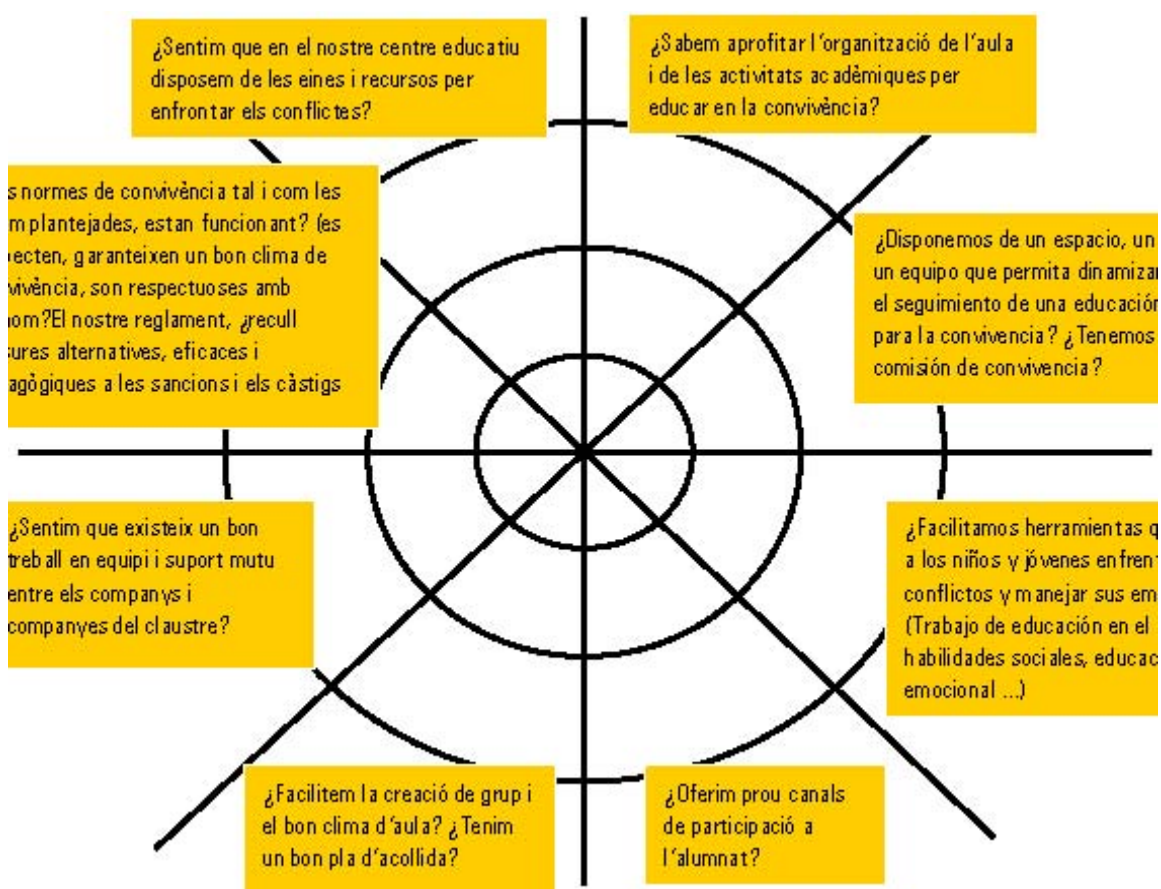
L'elaboració del diagnòstic com a pas previ a la implementació del pla de convivència, pot ser un bon moment per a enfortir la participació, sobretot de l'alumnat i de les famílies, i per això resulta imprescindible que es dinamitzi adequadament, diluint pors i resistències, així com facilitant estratègies i eines útils per a fer passos cap a una participació real, eficaç i eficient.

Solament amb la participació i implementació de tots els estaments de la comunitat educativa es poden realitzar passos sòlids cap a una convivència positiva, base imprescindible per a avançar en la construcció d'un teixit social sòlid que permeti construir una democràcia participativa i, amb això, educar per a la ciutadania.

A *La guia per a l'avaluació i millora de l'educació inclusiva*, es troben algunes pautes per a facilitar aquest procés. Si no disposem del temps necessari per a aprofundir en aquest punt o

ja ho hem treballat prou amb anterioritat, tal vegada ens convingui usar una forma més breu, àgil i ràpida de prendre el pols a la convivència en el nostre centre. Un esquema que utilitzem, sovint, en les formacions de professorat i que pot resultar pràctic, és el que parteix de completar la diana d'anàlisi següent:

Aquesta diana s'hauria de modificar, però està en format imatge i no puc accedir al text. Hi ha requadres que són en castellà. A part, en català, el signe d'interrogació d'obertura no es posa. A més, hi ha requadres que estan tallats.

Font: Escola de Cultura de Pau

L'exercici que proposem és molt senzill i es pot completar en quatre passos:

1. Dividim al professorat en diversos grups heterogenis.
2. Cada grup realitza l'anàlisi de la diana. Una a una, es comenten les preguntes i es col·loca una creu a la diana de tal manera que s'il·lustri el grau de satisfacció que es té. Com més gran sigui aquest, més a prop del centre de la diana.
3. Un o una portaveu de cada grup presenta les conclusions del que s'ha discutit en el seu grup.
4. Intentem fer una nova diana amb un esquema de coincidències, que ens permeti visibilitzar en quins aspectes tenim un major marge de millora. Serà en aquests punts que centrarem els criteris d'implementació del nostre pla de convivència.

4. Elaborant el pla de convivència: una guia per a la millora i per a l'avaluació d'una educació inclusiva basada en l'ètica de la cura

a. Justificació i presentació de l'esquema de treball

“Cuidar” és un verb polisèmic, l'arrel etimològica del qual es relaciona directament amb el terme d'origen llatí “cura”. Aquest és un concepte que conté dues dimensions complementàries, la de guarir i la de cuidar, i això significa que ambdós verbs no han de considerar-se aïlladament sinó mútuament implicats. Aplicar la cura a algú o a un mateix significa cuidar-lo o cuidar-se, però també tractar de guarir-lo o guarir-se. Així doncs, qualsevol proposta educativa ha de basar-se en una ètica de la preocupació o del “tenir cura de l'altre”. Aquesta ètica s'entén com una tendència a respondre a les necessitats legítimes d'un mateix i dels altres, una actitud que situa l' "altre" en el centre de les nostres motivacions.

Preocupar-se per l'altre és una experiència que pertany a tot ser humà, especialment a aquells que estan en la posició de cuidar i educar a altres. Aquest sentiment de preocupació genuïna pels altres contribueix a construir el sentit de comunitat en l'interior dels centres educatius.

L'educació per a la convivència s'ha convertit en una finalitat en si mateixa degut a la seva importància, tant per al benestar de tots els membres de la comunitat educativa, com per al desenvolupament personal i social i en el rendiment de l'alumnat.

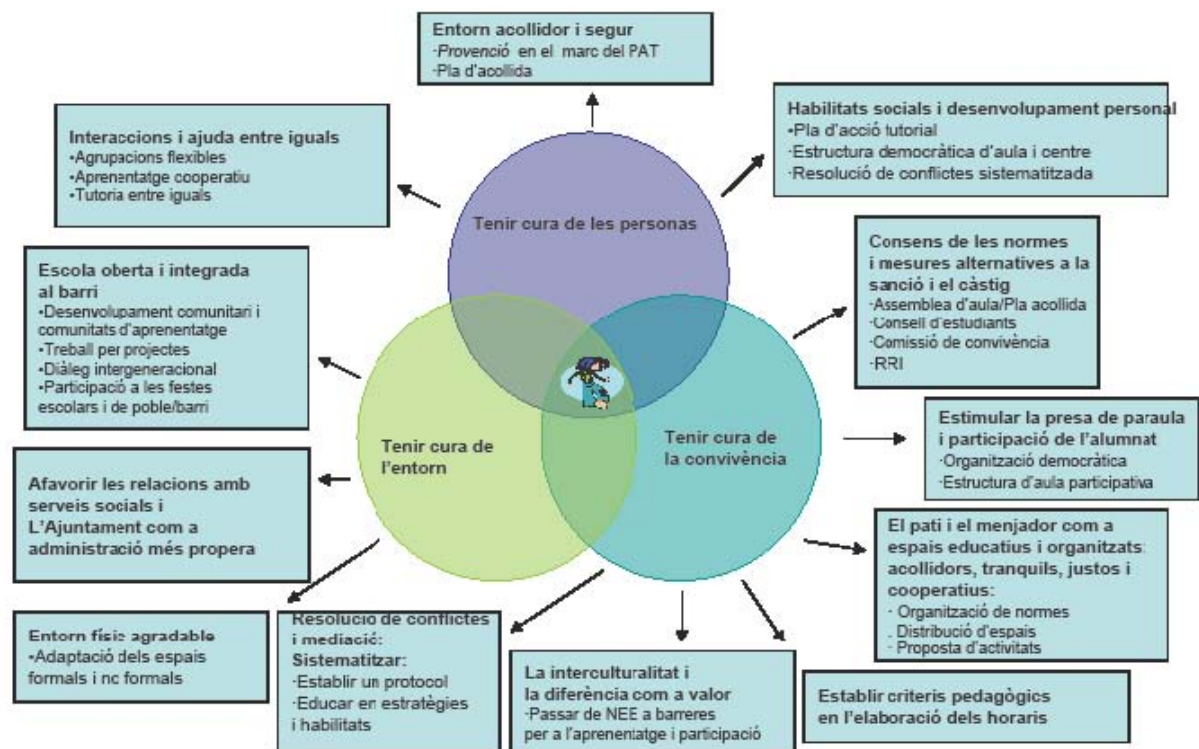
S'ha fet imprescindible comptar, als centres, amb un pla de convivència que, d'acord amb els criteris d'una educació inclusiva, ens ajudi a millorar el clima d'aula i de centre.

Educar i educar-nos per a la convivència suposa desenvolupar les competències necessàries per a resoldre els conflictes de forma creativa i no violenta, assumir el control de les nostres pròpies vides des de la corresponsabilitat, relacionar-se positivament amb un mateix i amb les altres persones, prendre decisions, actuar amb sentit crític i emprendre accions per a transformar el nostre entorn creativament.

L'elaboració del pla de convivència i de la comissió encarregada de portar-lo a terme, ens permetrà construir, en el nostre centre, unes relacions fonamentades en els drets i els deures, en el respecte a la dignitat de totes les persones, en criteris educatius i inclusius que promoguin conductes prosocials i la transformació no violenta i creativa dels conflictes.

Per tot això és important desenvolupar i participar d'una ètica basada en tenir cura de les persones, en la pròpia convivència i en l'entorn, a partir d'algunes de les accions que presentem en l'esquema següent:

PLA DE CONVIVÈNCIA caminant envers una escola comunitària i inclusiva

Atès que l'objectiu d'aquesta guia de recursos és establir pautes per a l'elaboració del pla de convivència, només ens centrarem en el desenvolupament de les propostes per a la cura d'aquesta, si bé en el camí cap a una escola inclusiva hauríem de donar la mateixa importància a tenir cura de les persones i de l'entorn.

b. Tenir cura de les persones

Per tal d'assegurar que tothom se senti bé al centre, cal actuar en tres direccions:

- i. Procurar un entorn acollidor i segur
- ii. Afavorir la interacció i l'ajuda entre iguals
- iii. Educar en habilitats socials i afavorint el desenvolupament personal

c. Tenir cura de la convivència

En aquest apartat resumim les pautes que elaborem per a la guia virtual: *L'educació per a la*

pau i la convivència. Un projecte de centre

(<http://www.pangea.org/unescopau/convivencia/index.htm>), en la qual recomanem que es tingui cura de la convivència a través de:

- i) L'estimulació de la presa de paraula i la participació de l'alumnat,
- ii) La consideració del pati i el menjador com un espai educatiu i organitzat,
- iii) L'establiment de criteris pedagògics en l'elaboració dels horaris,
- iv) La recerca del consens en l'elaboració de les normes i mesures alternatives i eficaces a la sanció i el càstig,
- v) La incorporació en el pla de convivència d'una perspectiva intercultural i de gènere,
- vi) L'elaboració de programes de resolució de conflictes i mediació.

Ara passarem a analitzar part per part:

i. L'estimulació de la presa de paraula i la participació de l'alumnat

Una de les principals característiques de la perspectiva pedagògica hauria de ser el reconeixement que la democràcia, és a dir, la participació activa i real de tots els membres de la comunitat educativa, no ha de ser únicament un dels fins de l'educació, sinó també un mitjà per a assolir-la.

Per tal de valorar la importància que aquesta innovació pot suposar, convé tenir en compte el desenvolupament de la democràcia participativa a l'escola com una de les millors eines per a aprendre a construir la noviolència; per a millorar la qualitat de la vida a l'escola i les relacions que en ella s'estableixen; per a disminuir els conflictes provocats per la transgressió de les normes; per a ajudar a prevenir la violència i a desenvolupar en l'alumnat el sentit de responsabilitat, a més de les diverses i complexes capacitats i habilitats (cognitives, emocionals i conductuals) necessàries per assumir amb eficàcia un paper actiu en la construcció de la democràcia.

Establir una democràcia participativa pot caracteritzar-se, com a mínim, per quatre principis:

La consideració del centre educatiu com a una comunitat basada en la democràcia i la justícia. La justícia de les regles i del procés grupal es basa en la qualitat democràtica i en el fet que els conflictes siguin tractats com qüestions de justícia entre individus amb els mateixos drets.

L'extensió de la responsabilitat. És important que l'assemblea o el grup de discussió tingui autoritat real sobre molts aspectes de la vida quotidiana del centre, i que s'atorgui al grup tanta responsabilitat com sigui possible.

L'estimulació la responsabilitat col·lectiva i la creació d'un clima de confiança. És necessari crear el sentit de la responsabilitat col·lectiva, segons el qual l'individu és responsable del benestar del grup. Al seu torn, el grup és responsable del benestar de l'individu.

El desenvolupament del concepte d'autoritat com aquella capacitat per a intervenir i resoldre els conflictes de forma justa.

Per tot això és important:

1. Crear o adaptar els espais físics per a poder desenvolupar una democràcia

participativa i real.

- Creant espais distints per a usos diversos: zones per al treball individual, altres per a l'aprenentatge cooperatiu, etc.
- Reconeixent les diferents necessitats de l'alumnat (no només pel que fa a discapacitats físiques, sinó també diferències en els ritmes d'aprenentatge, interessos, etc.)

2. Donar a tot l'alumnat l'oportunitat de participar en l'organització d'una comunitat democràtica.

- Facilitant, prèviament, tota la informació necessària sobre les funcions que tindran els òrgans de participació i els temes que es tractaran a les reunions.
- Procurant que l'alumnat tingui veu en la distribució dels mobles, del material, en la decoració, etc.
- A través de l'assemblea d'aula, que pot estar també representada en altres contextos democràtics, com el consell de delegats.
- A través dels coordinadors de les diverses comissions creades amb objectius específics.
- Creant unitats molt petites (de menys de 10 joves) que se sentin responsables sobre cadascun dels individus que hi participen. El context idoni per a portar-lo a terme són les activitats de tutoria a cada classe.

3. Repartir el poder i la responsabilitat, propiciant contextos en els quals participin professorat i alumnat, on es prenguin decisions de forma democràtica a través del diàleg i el consens.

- A través de comissions mixtes de nivell (compostes, per exemple, per delegats i tutors).
- Amb el nom específic de la tasca encomanada (per exemple, comissió de convivència, de medi ambient o de programació d'activitats extraescolares).

4. Desenvolupar un nou concepte de comunitat, de relació, amb les normes i l'autoritat: quan tots els membres de la comunitat juguen un paper actiu en la creació de normes, i aquestes es conceben com instrument per a millorar el benestar de la comunitat, el seu incompliment deixa de representar una mera desobediència i passa a ser entès com una incoherència (falta de lleialtat) cap a un mateix i cap al grup al qual hom se sent pertànyer.

ii. La consideració del pati i el menjador com un espai educatiu i organitzat

Els espais informals dels centres educatius també poden complir funcions educatives. En aquest apartat ens referim especialment al pati, encara que alguns centres educatius tenen organitzats altres espais alternatius o complementaris a les instal·lacions a l'aire lliure. Considerem la seva importància des del moment en què són espais on l'alumnat es manifesta i actua de forma lliure i espontània amb els seus iguals.

Malgrat que no som partidaris de "pedagogitzar" tot el centre, hem de tenir en compte que, si no entenem i programem els espais informals d'acord amb una sèrie de criteris pedagògics, és més fàcil que es produeixin exclusions que no podem permetre. Massa sovint, i és només

un exemple, els nois monopolitzen el camp de futbol, deixant fora les noies i tots aquells que no destaquen en aquest esport. En aquest sentit, és important:

1. Definir els criteris pedagògics que determinin les activitats proposades en els espais informals: més enllà d'oferir la possibilitat d'organitzar activitats programades i alternatives, el pati també pot ser un espai en el qual, en horari normal, es desenvolupin activitats curriculars; la seva estructura i el seu acondicionament poden repercutir positivament en el moment de conquerir un nou espai per a la realització d'activitats.

- Canviant l'escenari d'aprenentatge habitual, l'aula, per un altre a l'aire lliure. Això pot contribuir a realitzar activitats de forma més creativa i distesa: exercicis d'expressió oral, dramatitzacions i expressió artística. També pot ser un espai de taller pràctic per a assignatures com les matemàtiques o la física.

2. Posar en funcionament les reformes estructurals de centre necessàries per a fer possible l'aplicació dels criteris pedagògics que recollim en el Projecte Educatiu de Centre (PEC). És cert que alguns d'aquests canvis poden semblar complexos, i no només depenen de nosaltres, però també descobrirem que alguns d'ells es poden aconseguir amb petites modificacions. La no consideració d'espais informals, sovint acaba provocant conflictes innecessaris.

3. Oferir alternatives inclusives. És interessant organitzar-nos perquè el pati sigui un espai que reculli les necessitats de totes les persones, i no només les d'aquells que usen les instal·lacions per a jugar a futbol o a bàsquet. Podem descobrir racons on, aquells que ho desitgin, es trobin amb activitats orientades a desenvolupar la seva creativitat i descobrir habilitats socials.

- Proposant jocs cooperatius o tractant de donar la volta, entre tots, a jocs tradicionals per a adaptar-los al model cooperatiu, i així entendre que "la millor opció individual pot resultar la pitjor opció col·lectiva", i que aquesta també pot ser la més divertida. Els jocs cooperatius fan de la col·laboració entre participants, un element essencial; posen en dubte els mecanismes dels jocs competitiu; faciliten que tots i totes puguin participar; i permeten evitar les exclusions. A més, esquiven l'estereotip del "bon" "o mal" jugador, ja que el grup funciona com un conjunt on cadascun pot aportar habilitats i capacitats diferents.

4. Fomentar la interacció entre iguals: els espais informals poden ser un bon laboratori per a experimentar l'ajuda entre iguals, en els diversos cicles.

- Facilitant un espai d'intercanvi d'activitats i projectes.
- Fent tutories entre iguals

iii. L'establiment de criteris pedagògics en l'elaboració dels horaris

El bon funcionament de qualsevol organització està condicionat, entre altres factors, per l'ús del temps. Si alguna cosa no sobra als instituts és, precisament, el temps. La màxima "el temps és or" és assumida per tota la comunitat educativa. Aquest fet té una importància

crucial, ja que necessitem tot el temps del món per a replantejar quina escola volem per al segle XXI.

“Ens falta temps”, aquesta és una de les frases que més s'escolten en les escoles i instituts. Aquesta limitació, que hem de prendre com una percepció subjectiva, es converteix en un dels motius per a considerar el temps com a recurs. Els centres educatius es basen essencialment en les relacions que es donen entre les persones que els formen i, en aquest context, el temps es converteix en un aspecte essencial que hem d'aprendre a administrar. Per això és capdal tenir en compte que:

1. La distribució del temps ha de realitzar-se en funció de cadascuna de les persones i de les seves responsabilitats en el sistema educatiu: Quan arriba el mes de setembre, els equips directius viuen amb angoixa el moment d'establir uns horaris que, rares vegades, satisfan a tot el món. Però, on volem posar l'èmfasi és en la lògica que habitualment s'aplica per a definir el temps: primer establim l'horari, i, en funció d'ell, tractem d'encaixar els objectius pedagògics, les propostes metodològiques i les seqüències de continguts. No resultaria més efectiu realitzar el procés al revés? No és més important establir uns objectius clars i consensuats a partir dels quals distribuir el temps i les responsabilitats? En molts casos, és només una qüestió de voluntats i prioritats.

Com ho podem fer?

- Prioritzant els criteris pedagògics en l'elaboració dels horaris, d'acord amb el Projecte Educatiu de Centre.
- Assumint que tothom ha de cedir part del seu temps perquè, a mig termini, tothom pugui disposar-ne.
- Substituint les estructures organitzatives individuals, en les quals tothom fa de tot, per a agrupar-nos d'acord a un treball cooperatiu que ens permeti fer-ho tot entre tots.

2. La diversitat d'aprenentatges també ens permet guanyar temps. A través de models com l'aprenentatge cooperatiu que, a més de donar resposta als diferents temps i ritmes de l'alumnat, ens permet disposar de més temps per a atendre les necessitats individuals o preparar els continguts i metodologies de les següents classes.

3. És necessari qüestionar i mirar de redefinir els continguts bàsics del currículum: Sabem que aquesta qüestió no depèn exclusivament dels responsables dels centres, però de ben segur que guanyaríem temps per a poder treballar habilitats i valors desvinculats dels continguts tradicionals si no sentíssim la pressió d'haver de complir amb un currículum excessiu, que tampoc s'adapta als temps ni als ritmes de l'alumnat.

Com ho podem fer?

- Vetllant per un aprenentatge de qualitat i no de quantitat. Assegurant-nos que tot l'alumnat aprèn uns coneixements mínims, i no conformant-nos amb haver acabat el temari.
- Jerarquitzant els coneixements en cada tema i centrant-nos en què tothom n'aprengui els continguts mínims.
- Organitzant l'aula de tal manera que tots puguin aprendre junts, entre iguals. En aquest sentit, podem ajudar-nos amb metodologies participatives i inclusives com

l'aprenentatge cooperatiu.

4. Cal trencar els tòpics segons els quals no es treballa la millora de la convivència per falta de temps: Si ens parem a pensar en quina quantitat de temps perdem, cada dia, atenent allò que anomenem "conductes disruptives" a l'aula, entendrem que, a la llarga, seria més efectiu i pedagògic dedicar més temps a reflexionar sobre la possibilitat de millorar la convivència en els centres.

iv. La recerca del consens en l'elaboració de les normes i mesures alternatives i eficaces a la sanció i el càstig

Establir una sèrie de normes compartides per tota la comunitat educativa resulta imprescindible, si volem convidaure junts. Les normes són un instrument regulador de la convivència, tant pel que fa al grup-classe, com al conjunt del centre educatiu.

Recuperem, en aquest apartat, algunes de les idees que ja hem exposat al punt 1.10 del diagnòstic, i que es basen en l'experiència de Paco Cascón:

Les normes són necessàries, com a mínim, per dues raons més:

- Perquè, encara que de vegades no ens agradin (especialment a l'alumnat) ens proporcionen un marc de seguretat i referència.
- Per tal aprendre a saltar-nos-les. Ens hem acostumat a tenir el que volem sense esforçar-nos-hi per aconseguir-ho, per això és bàsic que els joves entenguin que els drets no ens els regalen, que és necessari lluitar per a aconseguir-los.

Educar en una cultura de l'esforç suposa, també, aprendre a assumir i a reconèixer els límits, a obeir el que ens sembla just i a desobeir, o com a mínim qüestionar, el que ens sembla injust. Sovint, els docents asseguren que l'alumnat ja és molt desobedient, no obstant això entenem que l'alumnat és obediens al revés. Ens duu la contrària sense volta ni solta, en canvi, desobeir suposa, almenys, argumentar perquè desobeeixo, assumir les conseqüències i plantejar alternatives.

Per tal que siguin efectives, les normes han de complir set condicions: és necessari que estiguin redactades en positiu, que siguin clares, concretes, realitzables, compartides, consensuades i que siguin poques.

Per tot això és important:

1. Qüestionar el concepte d'autoritat: El canvi de conducta de l'alumnat produït pel poder de l'educador-referent pot ser de seguida independent de la presència del professor. A través d'aquest, podem influir en un ampli ventall de conductes de l'alumnat. Si pensem en les persones que, per a nosaltres, resulten referents d'autoritat, descobrirem que són aquelles mereixedores de respecte i confiança. Les que demostren una coherència entre el que diuen, com ho diuen i allò que fan. A través d'aquestes habilitats, s'incrementa de forma molt significativa el poder-referent del professorat. Tot això comporta l'augment de l'eficàcia per a educar per a la convivència solidària i la disminució de la necessitat de sancionar; i va acompanyat de conseqüències positives per a la qualitat de la vida en l'aula, tant per al professorat com per a l'alumnat. Convé destacar que la persona que disposa d'autoritat no

necessita recórrer a l'autoritarisme per fer valer les seves decisions.

Com ho podem aconseguir?

- Mostrant-nos com a persones més enllà de la nostra tasca educativa, i tractant l'alumnat com persones, més enllà de la seva condició d'alumnes: Si no estem en disposició d'obrir-nos, ens resultarà més difícil guanyar-nos el seu respecte i confiança.
- Repartint l'autoritat: l'aprenentatge cooperatiu, reconeix que l'alumnat pot aprendre junt i ens permet repartir el poder a l'aula i al centre.
- Fomentant la democràcia participativa: a través de l'assemblea d'aula, que pot estar representada en altres contextos democràtics amb competències en l'organització de la vida del centre, repartim el poder i fem sentir a l'alumnat que la seva opinió és valorada.

2. Revisar els reglaments de règim intern i mirar de consensuar les normes imprescindibles per a una bona convivència entre tots els membres de la comunitat educativa: Tota persona que forma part d'un problema, hauria de formar part de la solució. Massa sovint, tant a l'hora d'establir les normes com les mesures que es prendran en cas que es trenquin, no tenim en compte la voluntat de l'alumnat. Si es tracta de posar-se d'acord amb una normativa de convivència vàlida per a tot el centre educatiu, hauríem de tenir en compte l'opinió de totes les persones que hi conviuen. Una norma serà tant o més efectiva en la mesura que tothom la comparteixi. Ho podem aconseguir fomentant el debat entre tots els agents educatius implicats al centre i organitzats al voltant de la comissió de convivència.

3. Què passa quan algú se salta una norma

Tornem a agafar les paraules de Paco Cascón:

"Habitualment, davant l'incompliment d'una norma ens han dit que tenim dues opcions, la impunitat i la sanció o el càstig:

- La impunitat: segurament és la pitjor de les opcions, ja que consensuar les normes suposa un enorme esforç i molta voluntat per arribar a acords que no es poden obviar. Hem d'aprendre a responsabilitzar-nos, a establir els límits i assumir les conseqüències dels nostres actes.
- La sanció o el càstig: les sancions, quan són la primera opció i la més habitual, però ni resulten efectives, ni resulten pedagògiques:
 - Funcionen com la droga: per aconseguir el mateix efecte, cada vegada necessites una dosi major.
 - S'entén que, una vegada es compleix la sanció, un ja queda eximit de la teva responsabilitat.
 - Només resulten efectives quan l'autoritat que les executa es troba present.
 - No guarden una relació entre causa i efecte."

4. Buscar mesures alternatives a la sanció: A diferència de la sanció, les mesures reparadores no busquen la venjança (el "qui la fa la paga"), sinó una reparació efectiva del dany que s'ha causat. A més, guarden una relació directa entre causa i efecte. Es basen en 3 erres:

- **EI RECONeixEMENT** del dany que s'ha causat.

- Assumir la RESPONSABILITAT dels fets.
- La REPARACIÓ del dany.

Com arribem a això?

- Fomentant la negociació, l'ajuda entre iguals i la mediació. Quan formem part de les solucions ens resulta més fàcil responsabilitzar-nos del problema i entendre la funció reparadora.
- Reconeixent la comissió de convivència com l'organisme regulador de la convivència al centre i, per tant, aquell que decidirà les mesures reparadores que es considerin pertinents d'acord amb les persones implicades.
- Revisant les normes i ampliant la participació en la seva elaboració. Si compartim el valor de les mesures alternatives a la sanció, hem de recollir aquest ideari en el nostre reglament de règim intern.

v . La incorporació al pla de convivència una perspectiva intercultural i de gènere

Cada dia és més habitual que, en els centres educatius, visquin alumnes procedents de diverses cultures. En aquest context serà important afavorir el coneixement d'aquestes cultures i generar els espais i les estratègies que fomentin una convivència solidària. D'altra banda i tot les millores introduïdes per la coeducació, encara queden buits importants en la incorporació d'una perspectiva de gènere en les relacions i activitats que es porten a terme en els centres educatius.

Entenem el conflicte com "una discrepància d'interessos o necessitats entre dues o més parts". El conflicte és inherent a les persones, dit d'una altra manera, persones diferents que conviuen tenen necessitats antagòniques. Per això, un conflicte intercultural és el fruit de la contraposició de necessitats basades en les diferències culturals.

És important ser conscients que no tot conflicte entre persones de cultures diferents representa un conflicte intercultural, sinó que, sovint, només es tracta d'un conflicte interpersonal. És necessari, doncs, aprendre a treballar amb la diversitat, més enllà de les arrels culturals, perquè la simple coexistència pugui resultar una convivència solidària.

Serà primordial, doncs:

1. Treballar amb l'alumnat les habilitats, les estratègies i les capacitats que els permetin afrontar els conflictes abans que esclati la crisi: Si ens referim als conflictes interculturals, serà especialment significatiu l'esforç per desenvolupar el coneixement i reconeixement de l'altre en general, i de la seva cultura en particular, així com establir processos que ens permetin confiar els uns amb els altres i afavorir l'estima cap a un mateix i cap als altres des d'una actitud empàtica. Tot aquest treball previ amb l'alumnat, afavorirà un bon clima d'aula i de centre, i ajudarà a reduir els conflictes interculturals i a afrontar-los i transformar-los quan apareguin. Així mateix, aconseguirem minar les bases de la cultura patriarcal i plantar cara a la violència cultural que es genera a partir dels discursos masclistes i del llenguatge sexista.

Com ho podem fer?

- Mitjançant el Pla d'Acció Tutorial.
- Mitjançant el pla d'acollida, durant la primera setmana del curs, i amb la participació d'alumnat, professorat i altres membres de la comunitat educativa.
- Mitjançant els espais informals, especialment amb l'organització d'activitats complementàries a l'hora del pati.
- Dotant els alumnes d'habilitats i capacitats per a reconèixer i relativitzar els estereotips i prejudicis.

2. Establir unes normes bàsiques de convivència que siguin clares, concretes, consensuades, realitzables, compartides i en positiu sobre com afrontar els conflictes interculturals, ja siguin ètnics o socials, aquells derivats de signes i símbols externs, de l'autonomia dels alumnes nous, de la seva participació efectiva en les activitats del centre, etc. Actuarem de la mateixa manera enfront dels conflictes derivats d'una mala gestió de les diferències de gènere.

Com les establím?

- Des de l'acord entre tots els agents educatius (això inclou l'alumnat), i d'acord amb els objectius pedagògics del Projecte Educatiu de Centre. D'existir una primera proposta, pot ser elaborada per la Comissió de Convivència del centre.

3. Crear un bon clima de convivència i revisar el pla d'acollida: L'acollida és una actitud humana i professional indissociable del fet educatiu, que ha d'implicar a tota la comunitat educativa, i ha d'estar adreçada a tothom, molt especialment a l'alumnat nouvingut, sigui quina sigui la seva procedència. Convé assenyalar que no es pot efectuar una bona acollida en un centre que no sigui acollidor.

4. Establir un protocol per a la transformació positiva dels conflictes.

5. Fomentar la interacció de grups heterogenis, tractats de forma heterogènia, ja sigui amb el reforç del propi grup, mitjançant l'aprenentatge cooperatiu (que fomentarà la interdependència positiva), o bé mitjançant l'adaptació curricular i metodològica.

vi. L'elaboració de programes de resolució de conflictes i mediació

Sovint els conflictes en l'aula fan perdre molt temps i provoquen sensació d'impotència. De totes maneres, el moment de la crisi és el pitjor moment per a educar en el conflicte, si no s'ha treballat prèviament (no demanem a ningú que dugui la comptabilitat sense abans haver-lo ensenyat a sumar). En aquest moment, només podem contenir la situació, però si no solucionem el conflicte, aquest pot sorgir amb major virulència. Saber respondre als conflictes comporta educar en i per al conflicte.

Un grup-classe és una comunitat en la qual nois i noies conviuen llargues hores, i, per tant, un lloc de conflicte. Aquesta realitat es presenta com una gran oportunitat educativa. Serà important establir mecanismes, pautes i normes per a la convivència i la transformació dels conflictes.

Com a professorat no hauríem d'assumir rols que no ens corresponen: no som ni policies ni

psicòlegs, ni bombers ni jutges, som educadors i educadores. La missió de l'educació secundària és educar – a més de formar en uns continguts bàsics establerts- i en conseqüència, des de tal intenció necessitem educar en i per al conflicte de manera explícita i programada, aprofitant els conflictes que sorgeixen en la convivència quotidiana com oportunitats educatives per a aprendre a transformar-los positivament.

Per tot això és important:

1. Saber cooperar i comunicar-nos empàticament: ser capaços de fer sentir escoltada a l'altra persona, de dir-li les coses sense que es senti atacada o de solucionar les pròpies necessitats fonamentals, alhora que vetllem perquè l'altra també pugui satisfer-les, són factors fonamentals per a poder afrontar el conflicte de forma no violenta quan esclati la crisi (brot de ràbia i/o violència).

Com ho podem aconseguir?

- Treballant la capacitat de comunicació activa, efectiva i empàtica, tant de l'alumnat com del professorat. Amb l'alumnat, es podria treballar:
 - En un espai i un temps determinats, mitjançant jocs i dinàmiques d'acció tutorial.
 - En l'àrea de coneixement de llengües.
 - En la quotidianitat de la convivència en l'aula i en el centre, acordant unes normes mínimes de bona comunicació i adquirint nous hàbits per a millorar-la.

- Treballant la cooperació amb l'alumnat des de:
 - Les activitats esportives.
 - Els jocs i dinàmiques en l'acció tutorial.
 - L'aprenentatge cooperatiu en les àrees de coneixement.

2. Educar-nos en procediments i habilitats per a transformar els conflictes: El conflicte té una naturalesa, uns components i unes possibilitats de transformació. Si no s'incorpora l'educació en i per al conflicte en algun moment del currículum de forma clara i explícita, és difícil garantir que els nois i noies puguin abordar els conflictes de forma positiva.

Abans d'ensenyar-los-ho, convé que entre el professorat fem una revisió de les nostres habilitats i coneixements.

Com ho podem fer?

- Programant un procés d'aprenentatge específic en el pla d'acció tutorial per a l'alumnat.
- Programant un procés de formació i consens per al professorat.

3. Superar la resistència al canvi, que tant ens paralitza, ja sigui entre l'alumnat, ja sigui entre el professorat. Com a professorat, hem d'animar-nos a provar noves eines i procediments. El conflicte és una interessant oportunitat de canvi que hem d'aprofitar, però només serà possible fer-ho des del suport mutu, la coresponsabilitat i la creativitat entre l'equip de professorat.

4. Promoure l'establiment d'unes normes de convivència periòdicament avaluades, susceptibles de ser replantejades en qualsevol moment segons les necessitats del grup o del

centre, mitjançant un procediment clar respecte al allò ocorre quan algú se les salta.

5. Crear un bon clima de convivència. Només des d'un clima de coneixement, estima i confiança som capaces d'afrontar els conflictes amb els companys i companyes sense sentir-nos amenaçades.

6. Establir un protocol per a la transformació positiva dels conflictes. Organitzar instruments, espais, temps i procediments concrets per a vehicular els conflictes del centre.

Com ho el podem establir?

- Promovent un procés de formació, anàlisi i consens per a decidir quins mecanismes de transformació de conflictes volen impulsar-se en el centre. I, una vegada decidit, organitzant el temps, l'espai i els recursos per a implementar-los i avaluar-los, fins a tenir-los instaurats en la cultura de centre.
- Garantint que la comissió de convivència respongui a la voluntat d'impulsar actuacions per a la transformació no violenta dels conflictes, i no exclusivament a la decisió de les accions a emprendre enfront de casos de vulneració de la disciplina escolar (tasca tradicional de la comissió de disciplina, que hem de superar).
- Promovent programes d'ajuda entre iguals o de mediació escolar. Alerta amb els programes de mediació formal: si bé poden suposar una bona eina de transformació de conflictes, han de plantejar-se sempre com un mitjà i no com un fi. Si no existeix una cultura de centre en la qual totes les persones han desenvolupat les eines i les capacitats necessàries per a responsabilitzar-se dels seus conflictes, i resoldre'ls de manera autònoma, difícilment serem capaces de demanar una mediació formal quan la necessitem. Crear un servei de mediació sense haver treballat una cultura de "provenció" seria com començar la casa per la teulada.

c. La cura de l'entorn

Podem tenir cura de l'entorn amb les següents actuacions:

- i. Redescobrint una escola oberta i integrada en el barri
- ii. Afavorint les relacions amb els serveis socials i l'ajuntament com administració més propera
- iii. Procurant un entorn físic agradable

5. La planificació i la creació d'una comissió de convivència

a. La planificació

El pla de convivència necessita d'un programa d'intervencions que abordin la construcció d'una convivència positiva, les mesures per a "provenir" els conflictes i les eines per a afrontar-los de forma no violenta i creativa. Una bona planificació ens permetrà donar resposta a les necessitats detectades en el diagnòstic i passar dels objectius a les accions i els compromisos³.

Objectius	Accions	Responsable	Temporalització	Recursos	Indicadors d'assoliment	Avaluació
1	1.1 1.2 1.3 ... 1.n					
2	2.1 2.2 2.3 ... 2.n					
3	3.1 3.2 3.3 ... 3.n					
n	n.1 n.2 n.3 ... N.n					

b. La comissió de convivència

Si tenim clar que volem millorar la convivència, necessitem un equip responsable per a dinamitzar-la, l'anomenem "comissió de convivència".

L'objectiu de la comissió de convivència és reflexionar sobre els criteris que han de prevaler, planificar les actuacions convenientes, impulsar-les i dinamitzar-les, i finalment avaluar-les per a conèixer els avanços realitzats i els ajustaments necessaris.

Amb freqüència, la comissió de convivència es limita a la substitució de l'antiga comissió de

disciplina, sense tenir en compte que els objectius de l'una i de l'altra són molt diferents. La comissió de convivència vol superar la tradicional comissió de disciplina –dedicada exclusivament a discutir expedients sancionadors- per a reorganitzar la convivència des d'una mirada més àmplia i educativa del centre com a espai de convivència democràtica.

Per a assolir aquest objectiu, hi ha una premissa clara: Hi han de participar membres de tots els col·lectius que conviuen en el centre. La comissió, doncs, es compon per representants del professorat, de l'alumnat, de les famílies i del PAS.

Entre les seves funcions, podríem destacar les següents⁴ :

- Impulsar l'elaboració i la posada en marxa del pla de convivència, el seu seguiment i l'avaluació.
- Analitzar la situació de la convivència en el centre com a punt de partida. Establir el diagnòstic.
- Garantir la participació de tota la comunitat educativa, especialment de l'alumnat.
- Potenciar el sentiment de pertinença al centre de tots els membres de la comunitat educativa.
- Vetllar per la igualtat d'oportunitats i de tracte en tots els processos i àmbits de relació.
- Col·laborar en el desenvolupament d'una cultura de la cura, en la qual cura d'un mateix i la cura de les altres persones sigui una font de satisfacció i enriquiment mutu.
- Establir i revisar els objectius i criteris de planificació dels programes i activitats de convivència (equips de mediació, alumnat ajudant, participació de delegats i delegades, etc.), dinamitzar la seva aplicació i fer el seguiment.
- Establir i revisar els procediments d'elaboració i revisió de les normes del centre i de les normes de l'aula.
- Liderar la resposta en situacions greus de falta de respecte a les normes. Establir i revisar els criteris fonamentals en el reconeixement del dany realitzat, i l'assumpció de la responsabilitat i la reparació del dany per part de qui ho va originar.
- Proposar orientacions per a elaborar el Pla d'Acció Tutorial.
- Impulsar les activitats de formació relacionades amb la millora de la convivència.
- Impulsar iniciatives solidàries (commemoracions d'efemèrides rellevants, com el dia dels drets humans; ajuda a les víctimes de catàstrofes naturals o accions humanitàries d'especial magnitud, etc.)
- Recollir inquietuds, suggeriments i propostes de tota la comunitat educativa per a la millora de les relacions, la transformació no violenta i creativa dels conflictes i l'avanç en la consecució d'una convivència solidària. Canalitzar-les.
- Elaborar materials sobre aspectes diversos per a treballar la millora de la convivència. Establir criteris de coordinació amb els serveis municipals: policia municipal, serveis socials, etc.

Els components de la comissió de convivència els determinarà el propi centre en funció de les seves característiques i del funcionament que es doti. En tot cas, es tindrà en compte la representació de tots els estaments de la comunitat educativa i es vetllarà per l'heterogeneïtat com criteri en la seva composició.

Una possible composició podria ser la següent:

- Prefectura d'Estudis i/o algú de l'Equip Directiu
- 1 professora o professor
- 2 representants de l'alumnat

- 1 representant del PAS, educadors i educadores de menjador
- 1 mare o pare o responsable legal
- 1 representant del departament d'orientació
- 1 representant dels organismes i entitats de l'entorn.

El funcionament de la comissió es determinarà des de la mateixa comissió, prenent com a punts de referència els objectius, les metes i les tasques que es proposi, els recursos dels que disposi i el nombre de components que participin.

El mínim de reunions plenàries per a l'acompliment de les seves funcions podrien ser-ne 5: una a l'inici de curs (per a l'elaboració i la difusió del pla de convivència), una altra a la finalització de cada trimestre (per al seguiment i per a la progressiva avaluació del pla) i la darrera al finalitzar el curs (per a la redacció de l'avaluació i de la memòria)

6 . A tall de conclusió: un decàleg per a la millora de la convivència

Per a tancar aquesta guia de recursos i animar a la comissió de convivència, presentem una sèrie de 10 propostes que poden plantejar-se com a accions concretes susceptibles de ser revisades i planificades en el pla de convivència.

10 PROPOSTES PER A LA MILLORA DE LA CONVIVÈNCIA

1. Donar una importància central a les tutories i al pla d'acció tutorial. Explorar la tutoria compartida, individualitzada (fins i tot durant més d'un any) o entre iguals (alumnat de 4º d'ESO tutelant

al del 1º).

2. Vertebrar el centre entorn a equips docents o educatius i no només sobre la base de departaments. En l'actualitat hi ha molts més aspectes que coordinar pel que fa a la convivència, a les metodologies a aplicar en la classe o en el cicle que pel que fa a àrees de contingut temàtic.

3. Generar espais perquè l'alumnat prengui la paraula i participi.

4. Crear agrupacions heterogènies tractades de forma heterogènia que permetin el reforç dintre del grup, agrupacions flexibles realment flexibles, l'adaptació curricular i metodològica, l'aprenentatge cooperatiu, etc.

5. Qüestionar les normes de convivència (revisar els RGI) i buscar mesures pedagògiques i eficaces a la sanció o el càstig basades en el reconeixement, la responsabilitat i la reparació del dany.

6. Redefinir l'ús i la distribució dels espais (formals i no formals).

7. Establir criteris pedagògics en l'elaboració dels horaris atenent als criteris anteriors.

8. Treballar les habilitats socials a través de la "provenció" i elaborar el pla d'acollida per a l'alumnat i el professorat.

9. Impulsar programes d'ajuda entre iguals a la classe i al centre.

10. Formar i impulsar equips de mediació escolar.

Font: Escola de Cultura de Pau

Si bé no consta com un dels objectius d'aquesta guia de recursos, no podem oblidar la importància que té l'últim punt del procés cap a una educació inclusiva, és a dir, el seguiment i l'avaluació. És imprescindible que tots els membres de la comunitat educativa que han participat del pla de millora de la convivència realitzin una avaluació sistemàtica d'allò que els ha funcionat i d'allò que no ho ha fet, per tal poder establir les propostes de millora i continuïtat.

7 . Bibliografia i pàgines electròniques d'interès

- Cascón, Paco, *Educación en y para el conflicto*. Càtedra Unesco sobre Paz y Derechos Humanos, 2001
- Cascón, Paco y Beristáin, Carlos M. *La alternativa del juego I. Juegos y dinámicas de educación para la paz*. Catarata, Madrid,1998 (8ª edición)
- Colectivo Amani. *La escuela intercultural: regulación de conflictos en contextos multiculturales: concienciación, negociación, confrontación*. Cuadernos de educación intercultural. Catarata, Madrid, 2004.
- Cornelius H, Faire S. *Tú ganas, yo gano. Como resolver los conflictos creativamente y disfrutar con las soluciones*. Ed. Gaia, Barcelona, 1995.
- Fisher, Ury, Patton. *Obtenga el sí: el arte de negociar sin ceder*. Gestión 2000.com, Barcelona 2002
- Freire, Paulo. *Pedagogía del oprimido*. Siglo XXI editores, junio 2002
- Lederach, John Paul. *El abecé de la paz y los conflictos. Educar para la paz*. Los libros de la Catarata, Madrid, 2000.

- Ruiz de Lobera, Mariana. *Metodología para la formación en educación intercultural*. Cuadernos de educación cultural. Libros Catarata. Madrid, 2004.
- Seminario de Educación para la Paz (Asociación Pro Derechos Humanos). *Educación para la paz. Una propuesta posible*. Los libros de la Catarata, Madrid, 2000 (3ª edición)
- Seminario de Educación para la Paz (Asociación Pro Derechos Humanos). *La alternativa del juego II. Juegos y dinámicas en educación para la paz*. Los libros de la Catarata, Madrid, 1999 (4ª edición).

Recursos a la xarxa:

- *Guía per a l'avaluació i millora de l'educació inclusiva (Index for Inclusion)*.
[<http://www.pangea.org/acpeap/doc%20pdf/ndex.pdf>]
- Un espai per a compartir recursos des del compromís amb una educació transformadora
[www.edualter.org]
- Pàgina de convivència del Ministeri d'Educació. *Aprendre a viure junts, aprendre a conviure amb els altres, a més de constituir una finalitat essencial de l'educació, representa un dels principals reptes per als sistemes educatius actuals*. [<http://convivencia.mec.es/>]